

Alig van valami, mi inkább emelne a régibb századok állapota fölébe jelen századunk civilizációját, mint az emberbaráti önkéntes működésnek általánossá válása és tömegessége. Tamaszkodva nemcsak az emberszeretet követelményeire, de egyszerűen a hazafiság sugallatára is, meg vagyok győződve felőle, hogy mitgöd egész buzgó sággal és hivatalos, valamint társadalmi állásának egész súlyával fog oda hatni, hogy eme jótékonyági működések a lehető legnagyobb sikert mutathassák fel.

Intézkedésének eredményéről időnként jelentést várok.

Fogadja méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1878. szept. 7-én.

A m. kir. belügyminiszterium vezetésével megbízott m. kir. miniszterelnök ur helyett

Br. Wenckheim Béla, s. k.

A „Csiki apróságok”-hoz

— Válaszul Balás Antal és T. Nagy Imre uraknak. —

(Folytatás.)

Az ön bizonyításra kérem azért sántikál, azért egyoldalú, mert nem veszi tekintetbe, hogy a nép is csinál szokat, pl. bungora (zongora), bagony (waggon), bokáta (élelmiszer), dukkos (haragos): a dukkos férfiak turucolnak), jemie (Jesus mein) stb., hogy különösen szereti a terjedelmes szokat, azért, mert bennök dísz és méltóságot lát, mert nem igyekszik a beszédét összeszoritani, sőt ellenkezőleg összerakosgálja a hely és tulajdonneveket, a kedélyes és gunyos kifejezéseket, házi életére tartozó szavait s ilyeneknek használására, mint a mindennapi élet bizonyítja, egyszerűen hajlandó is. A nép kérem, — mint ön is írja — az „ősöktől örökölt nyelvet ma is legtisztábban mutathatja fel”, de e mellett azt szívesi is, nem szóvirágokkal, nem phrázissokkal, hanem épen az általa csinált új szókkal. Óseink nyelve — a mint ön is jól tudja — Európába történt bejövételük után sok változtatáson, sok fejlődésen ment keresztül; a maga ősi állapotában meg nem maradt, mert a mint nemzetünk a kereszténység felvétele által az európai művelt népek sorába beigattatott, azóta sok más néppel érintkezett; érintkezése közepette részint eltanulta az idegen szavakat, pl. a XVII. század végén még a magyarosb Erdély is mellőzni kezdi törvényi tudományi s közéleti magyar szavait s közirataiban oly nyelvet használ, mely szintűre a nemzeties izlés megromlását, mint ez idegen szellem különös terjeszkedését tanúsítja. Mert nemcsak az elvont nevezeteket, hanem a közneveket, legszokottabb igéket is szereti latinul mondani s katonai dolgokra a sokkal jobb és szebb magyar szók helyébe franciából ferdített németeket alkalmaz (Csereiné: lejtájn, káprár, sirbok, dragon, muskotélyes, sturm stb.)¹⁾ Így volt ez kérem a század első tizedében is. Erre nézve Fogarasi János egy értekezésében így ír: „Ötvenedik éve, hogy elvégeztem az iskolában a jogot (akkori nyelven just) s ügyvédi (akkori ny. prókator) pályára lépendő, Abaujmegye egyik alispánjánál (akkori ny. vicispánjánál) kezdtem meg a joggyakorlottságot (akkori ny. patvaristaságot)“ stb.)²⁾ Mi azt bizonyítja, hogy nemzetünk idegen nyelvek szavaiból — hogy több példát ne említsék — csakugyan vett át. De nem csak azt tette, hanem azt is, hogy az idegen szavakat magyar kaptára huzta és használta s végre maga is csinált, a mint a körülírt nyelvi parancsolták.)

„Hogy pedig a nép is csinál új szót, azt nem én állítom először, hanem nyelvtudósaink közül többen. Legyen elég felemlitenem ebben a tekintetben Fogarasi“³⁾ és I. Sándort.)

Há tehát kérem a csiki nép is megcsinálta az érdekelt szavakat és azokat „az őseitől közvetlen közelébe eső szókkal“ vegyesen használja: nem volt önnök semmi alapos oka arra, hogy olyannyira tudós és mégis egyoldalú magyarázatokba keveredjék, hiszen magyarázatával csak időt és papírosat vesztegetett, pennát vászlalt és tintát fogyasztott s ezen kívül — hogy többet ne említsék — még egyoldalú felfogásának is jelét adta akkor, mikor nem vette tekintetbe, hogy a nép is csinál új szokat s azokat használhatja is. Ennél fogva az ön „szokatlan „vizipuskája, ácsorgó szunyogja és rőfföntő hegedűje“ stb. csak annyit tett az én állí-

tásom megdöntésére, mint a mennyit használ döglött lónak a patkó.

Hogy pedig Oláhfalunak „még az 50-es években mintaiskolája volt és fardhatlan buzgósgu Varga nevű címzetes alesperese“ azt elhiszem; de az ilyen beszéd kérem csak irka-írka, szószaporítás és nem argumentum, mert ha azért nem igaz, miszerint Oláhfaluban a kecskébékát fülemilének nevezik, hogy e községnek mintaiskolája és Varga nevű fardhatatlan buzgósgu cím. alesperese volt és ha úgy argumentálni lehet“⁴⁾ oh! akkor sok minden lehetséges a világon. Annyit teszem kérem ennek ezen argumentálása, mintha én pl. önt azért tartanám tudós férfinak, mert Rómában a pápának kezét megcsókolta. Már pedig hogy ön ezért volna tudós: azt kérem bittal sem tudná elhitetni velem, tán még magamagával sem. Hogy sokat ne beszéljek, bebizonyítandó tétele és felhozott argumentuma oly távol állanak egymástól, mint e két fogalom: isten és varju.

Az pedig, hogy a szentsimoni asszonyt és egy tulkot összetett s még egy juhászort is megtámadó medvét Csatószegben nem toportyánféregnek hínik: épen oly sovány argumentum t. Balás ur állítása mellett, mint a Fogarasi „fölstököme“ annak elhívésére, hogy a tájszók „tetemes része alig használható“ új szók alkotására. Engemet is, mint Szarvas Gábornak az az egy fölstököm“⁵⁾ még nem elégtett ki az ilyen argumentum. Egyébiránt, utólagosan legyen mondva, az ily sovány argumentálások nemcsak Fogarasinál fordultak elő, hanem, mint látjuk, előfordulnak bármily tudós magyarázatokba ereszkedő papnál is.

Hogy pedig cikketem többen éretlennek találták, azon csodálkozni tudok, csupán azért, mert én is felolvastam egy — az édes apám csürebén cseplő Szakács Mihály nevű napzsámom előtt, a ki ezért egy néhány évvel Csik-Szentkirályon szolgált boldogult Antalfi Károly urnál, mint kocsis. Ezen egyszerű napzsámom megértette cikketem s az érdekelt szavakról mint olyanokról beszélt, melyek az említett faluban használatban vannak. — Hogy az ön emberei nem értették meg, azt — miután cikketem értelmesen van írva és magyarázva — kérdés alá helyezem, a nélkül azonban, hogy kommentárt csatolnék hozzá. Értetlen emberekkel kérem hajba kapni nem akarok. Mindamellelt „kellemes szöfdrozotban nyilvánult észrevételeket“⁶⁾ ám ha tetszik, közöljék velem, nem fogom én a földre ásní magamat érte vagy miatta.

A mit ön az „egyedi dolgról“ beszél, abban igaza van. Nincs nekem semmi közöm aval kérem, ha ön a kutyáját „Dunának“ nevezi-e, vagy „Tiszának, mert ez egyedi tulajdon. De igenis van közöm ahoz, a mi nem egyedi tulajdon. Felhozott példáim pedig, — mint bebizonyítám — sem nem „egyedi tulajdonok“, sem nem „ráfogások“. Kinek ne volna tehát joga arra, hogy valakit jobb irányra térítsen, ha tévedett, megigazítson? Melyik lenne logikátlan eljárás: az-e, ha másnak tévedésait elnézzük, vagy az, ha a tévedésből az igaz utat terejlük? A feleletet könnyű megadni rá.

(Folytatása következik.)

LEGUJABB.

Szeptember 12.

A bolgár fejedelemségre jelölték Riszticset, Bratianot és Ignatieffet emlegetik.

A görög kormány a tartalékosokat és szabadságot katonákat behívta.

A görög jegyzék még nem közöltetett a hatalmakkal.

Az albán lázadás terjed.

Ozmán pasát akarják felső Albánia parancsnokává kinevezni.

Mehemed Ali 16 sebet kapott, köztük 8 halalosat.

A német birodalmi gyűlés Forckenbeckert választotta elnökül.

Sevillában köztársasági összeesküvést fedeztek fel

KÜLÖNFÉLÉK.

— A háromszéki háziipar-egyesület kiálltására f. hó 11-én érkezett meg városunkba Grumm Ferenc keresk. miniszteri tanácsos ur. Másnap meglátogatta a szövötműhelyt, hol a szövöszekek virágfüzérékkel, koszorúkkal voltak feldíszítve. A leányok minden szövöszecken vígan dolgoztak; egyik asztalterítőt, másik vásznat, harmadik szőnyeget szőtt s felváltva egymást nagy könnyűséggel és szép gyakorlatossággal szöttek nem sokat törődve a kiváncsi látogatók nagy számával. A min. tanácsos ur szakértően vizsgálta meg a szövést s általában a tanműhely berendezését minden ágában. Jelen volt megyénk főispánja, a háziipar-egyesület buzgó elnöke is. A leányok, miután az „examen“ véget ért, felkísérték a min. tanácsos urat a kiállítás helyiségébe. A kiállítás első napon igen látogatott volt. Brassóból is többen jöttek ez alkalomra. Ott láttuk Szentkereszty Stephanie brónót, ki mindenütt elő jár a hol egy humanus intézményről, vagy a közjót elő-

mozdító törekvésekről van szó, Benn voltak a Kálnoky grófok, Seethal Ferenc stb. Igaz, hogy még egy néhány előkelőbb vidéki urat is szeretünk volna a kiállításon látni, már csak az ügy terjesztése érdekében is, de hát ők jobbnak látták csak távollétükkel tündökölni. Ez alkalomra a polgári leányiskola is kiállította egyik tantermében a növendékek kézi munkáit. A kötött, horgolt munkákat, valamint a csinos izléssel és pontosággal készült női ruhákat sokan megnézték, a többek között itt is látogatást tett Grumm tanácsos ur a főispán ural s teljes melegegdedöket fejezték ki a szorgalmas növendékek csinos munkái felett Ugy halljuk, a házi ipar-egyesület kiállítása még a jövő hét első pár napján is tartani fog.

— A Bosznában megsebeültök számára folyó hó 12-én az ugynevezett „literatus-öcskompania“ által rendezett barátságos estélyen Benedek János közjegyző felhívására a következők adoztak: Benedek János, Szabó István, Binder Lajos 2—2 frt, Barthos Domokos, Vásárhelyi Samu, Csutak János, Veres Gyula, Málk József, Szász Károly, Tarcali Endre, Kozma János, Rákosi Károly, Zajzon Farkas 1—1 frt. összesen 16 frt. Ezen összeget átszolgáltattuk a helybeli v. polgármesternek, ki hatósági uton szintén gondoskodni fog a gyors és minél nagyobb segély gyűjtéséről s az alispán-ság utján rendelkezést helyére juttatandja el a begyűlt összeget. Ezzel kapcsolatban megemlítjük, miszerint ugyanezen célra a jövő hét végén táncvigalmat s azután híhetőleg műkedvelői előadásokat rendeznek városunkban.

— Templomablásról értesítik Csik-Csatószegről lapunkat. Mult hó 31-én ugyanis a csik-szentsimoni rom. kath. templomot ismeretlen gaztettek feltörték és értékes tárgyaitól kifosztották. Elvitték az arany szentségtartót, elraboltak a többiek között egy igen értékes ciboriumot és egy arany kelyhet. A gazembereknek zsákmányukkal sikerült nyomtalanul ellátni s úgy látszik, ha a közönség részéről utbaigazításra nem találnak, valahol értékesíteni fogják a rablott „szent kincseket“.

— Tíz volt a mult éjjel Rétyen, mely ismeretlen okokból támadt s egy csúrt s pár asztagot elhamvasztott.

— Egy szerelmes pár öngyilkossága. Badenből távirják e hó 9-ről: Tegnap egy Bécsből érkezett fiatal pár a „Bécs városá“hoz címzett vendégfogadóban szállott meg. Minthogy a pár ma délig nem hagyta el szobáját és a többszörös kopogtatásra nem adott életjelet, az ajtó betörték. A férfi, alig 25 éves a birodalmi geologiai intézet egyik hivatalnok, revolverlövessel homlokát sérté meg; — a leány: Glaser Margit, 23 éves, egy hivatalnok leánya, az ajtó felnyitásokor már halott volt. Két revolverlövés találta halántékán. A súlyosan sebesült fiatal embert a Mária-kórházba szállították. A talált levelek szerelmi viszonyt bizonyítanak. Vajjon kettős öngyilkosságról vagy gyilkosságról van-e szó, még eddig világosan nem derült ki.

— Simén Domokos, az unitáriusok egyházi főjegyzője és kolozsvári főiskola tanár meghalt, temetése, a Kelet szerint, f. hó 11-én délután, nagy díszszel és közrészvét között folyt le Kis-Kadacson. A népes temetésen a kolozsvári unitarium kollegium tanári karát és tanuló ifjúságát két-két küldött képviselte. A koporsóra a kolozsvári tanári kar, a tanuló ifjúság, a „Keresztény Magvető“ szerkesztősege, az Ürmösi fiuk, — a megboldogult mostoha gyermekei — nevében koszorúk helyeztetek, s a gyászmenetben a sz. keresztúri gymnasium tanári kara, tanuló ifjúsága, az otkörnyéki papság testületileg, a vidék intelligentiája és nagyszámu köznép vett részt. Az egyházi szertartást a háznál Derzi József, kolozsvári unitárius pap, a sirnál pedig Nagy Lajos, esperes és tanár, végezte. A temetés a nagy veszteséghez méltóan folyt le. Nyugodjék a megboldogult csöndesen.

— A világ legidősebb embere a londoni „Lancet“ orvosi hetilap szerint Bogotában (San-Salvador) él. 180 évesnek mondja magát, de szokásdjai azt állítják, hogy idősebb. Félspanyol származásu, neve S o l i s M i h á l y; 1812-ből, mint mondják, ismeretes egy aláírása. Dr. Hernandes, ki róla a tudósítást írja, kerti munkában találta ezt a Matuzsálemet; bőre pergamentszerű, haja hófehér s úgy borítja fejét mint egy turbán. Csak egyszer eszik napjában félórát mert azt hiszi, hogy 24 óra alatt nem lehet többet emészteni, mint a mennyit az ember félóra alatt megehet. Minden hóny-só és 15-ik napján bőjtöl s annyi vizet iszik, a mennyit csak bír. A legtalpálabb étellekkel él, s mindent csak hidegen eszik.

— Horváth Mihály végrendeletéből az elhunyt főpap mély családias érzelméről nagyon jellemző részleteket közöl a „N. P. J.“ Ezen végrendelet 1877. dec. 25-én kelt s Fraknói Vilmos, Weisz Bernát és Orosz Mihály írták össze. A bevezetésben mellőzve van az „Isten nevében“ stb. szokásos bevezetés s egyenesen a tárgyhoz szól. — Vagyona gyanánt említi a következőket: Egy háromemeletes ház a pipa-utcaban teljes felszereléssel, a magyar jelzőhitelekban 25 részvénye, 25 mátrai bányarészvénye, 2000 frt aranyáradék, 20,000 frt értékű biztosítási kötvény, melyet halála után örököseinek kell kifizetni, továbbá azon tiszteletdíjak, melyeket Ráth Mór s Franklin-társulat tartoznak fizetni műveinek jobb kiadásaiért. Érdemes felemlíteni, hogy a Franklin-társulat minden új kiadásá-

¹⁾ Lásd I. S. említett munkája 17. lapját.

²⁾ Lásd Fogarasinak „Az új szókról“ című értekezése 10. l.

³⁾ E tekintetben I. S. említett munkájában (28. l.) az ép nyelvérzékéről szólván, ezeket írja: „Es hogy az ép nyelvérzék nemcsak amaz elsőbb vagy conserváló, hanem utóbbi nagy alkotó erővel is bír, megbizonyít nemcsak a nép mindennap szülemelő szavaiból, hanem a mi nyelvújításunk történetéből is.“

⁴⁾ L. Fogarasi említett értekezésének 14. l.

⁵⁾ Szerinte a mi szógyökeink a nép beszédében és érzése szerint is élő és tenyészthető elemek; képezi az azokat magától és öntudatlanul csaknem minden táj“ stb. (L. ugyanott a 8. g. l.) Ez a dolog egyébiránt nem új; nagyon is kézzel fogható; bővebb bizonyítását nem tartom szükségesnek (még nemzeti bűnök sem).

⁶⁾ T. i. a mint t. Balás ur bizonyít.

⁷⁾ L. Szarvas Gábornak „A nyelvújításról“ c. értekezése 8. l.

⁸⁾ Fölstököm = reggeli, fölstökömökös = reggelizni.